

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО

Факультет менеджменту, бізнесу та публічного адміністрування

Кафедра туристичного бізнесу та гостинності

Допускається до захисту

«_____» _____ 2025р.

Зав. кафедри _____

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Студентки Шіц Іванни Михайлівни

на тему:

БЕЗПЕКА ПРИ АКТИВНИХ ВИДАХ ТУРИЗМУ

Керівник роботи _____

к.е.н., доцент Липчук Н. В.

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького

Факультет менеджменту, бізнесу та публічного адміністрування

Кафедра туристичного бізнесу та гостинності

ОС Бакалавр

Спеціальність 242 Туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

_____ **Л.П. Кушнір**

“___” _____ **2024 року**

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Шіц Іванні Михайлівні

1. Тема роботи: «Безпека при активних видах туризму»

керівник роботи к.ю.н., доцент Липчук Н.В., затверджена наказом вищого навчального закладу від «_____» _____ 2024 року № _____

2. Строк подання студентом проекту (роботи) травень 2025 року

3. Вихідні дані до проекту (роботи) – *робота буде виконуватись на підставі даних Державної служби статистики України та їх регіональних відділень, Інформація про сучасні цифрові технології (офіційні сайти, інструкції, технічна документація).*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): *розглянути класифікацію активних видів туризму та пов'язані з ними ризики; проаналізувати чинники, що впливають на безпеку туристів; оцінити сучасний стан системи безпеки в активному туризмі в Україні та світі;*

вивчити цифрові технології, що застосовуються для забезпечення безпеки (GPS-навігація, супутниковий зв'язок, трекінгові системи, мобільні додатки тощо); запропонувати заходи щодо підвищення безпеки під час активного туризму

5. Перелік графічного матеріалу – у роботі будуть представлені таблиці, рисунки.

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Вступ	01.12.2024 р.	
2	Огляд наукової та патентної літератури	01.01.2025 р.	
3	Вивчення методів досліджень, побудова інструментів дослідження та збір даних	10.03.2025 р.	
4	Опрацювання результатів досліджень	10.05.2025 р.	
5	Формування висновків та підготовка роботи до захисту	15.05.2025 р.	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Шіц І. М. Безпека при активних видах туризму: Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: (242 «Туризм») / ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького. Кафедра туристичного бізнесу та гостинності. Наук. кер.: Н. В. Липчук, к.е.н., доцент. Львів, 2025. 49 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено питання безпеки під час активних видів туризму, що набувають все більшої популярності в Україні та світі. У першому розділі розглянуто теоретичні засади активного туризму, його види, особливості формування безпеки у цій сфері, а також досвід зарубіжних країн та нормативно-правову базу, що регламентує безпечне проведення туристичних заходів. У другому розділі проаналізовано основні ризики та небезпеки, пов'язані з активним туризмом в Україні, зокрема людський фактор, а також розглянуто можливості застосування цифрових технологій для підвищення рівня безпеки. Подано комплекс практичних рекомендацій та заходів щодо зменшення ризиків у сфері активного туризму. Робота має практичне значення для фахівців у галузі туризму, організаторів туристичних заходів, а також для широкого кола туристів.

Ключові слова: активний туризм, безпека, ризики, надзвичайні ситуації, цифрові технології, нормативно-правове регулювання, заходи безпеки.

© І. М. Шіц 2025

© ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького .2025

ANNOTATION

.Shyts I.M., Safety in Active Types of Tourism: Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education: (242 "Tourism") / LNUVMB named after S. Z. Gzhytskyi. Department of Tourism. Scientific supervisor: N. V. Lypchuk, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer. Lviv, 2025. 49 p

This qualification paper explores the issue of safety in active types of tourism, which are becoming increasingly popular in Ukraine and worldwide. The first chapter presents the theoretical foundations of active tourism, its types, the key aspects of ensuring safety in this field, as well as foreign and domestic experiences and the legal framework regulating safe tourism practices. The second chapter analyzes the main risks and threats associated with active tourism in Ukraine, with a focus on the human factor, and examines the potential of digital technologies to enhance safety. The paper offers a set of practical recommendations and measures aimed at improving safety in active tourism. The study has practical value for tourism professionals, organizers of tourism activities, and a wide audience of travelers.

Keywords: active tourism, safety, risks, emergencies, digital technologies, legal regulation, safety measures.

© I.M. Shyts, 2025.

© LNUVMB named after S. Z. Gzhytskyi, 2025.

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ В АКТИВНОМУ ТУРИЗМІ	9
1.1. Поняття активного туризму та класифікація його видів	9
1.2. Теоретичні підходи до формування безпеки у сфері активного туризму	14
1.3. Зарубіжний та вітчизняний досвід забезпечення безпеки під час активного туризму	19
1.4. Нормативно-правове регулювання безпеки у сфері активного туризму	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРИ АКТИВНИХ ВИДАХ ТУРИЗМУ	32
2.1. Аналіз небезпек та ризиків під час активного туризму в Україні	32
2.2. Роль людського фактора у виникненні надзвичайних ситуацій під час активного туризму	36
2.3. Використання цифрових технологій у забезпеченні безпеки активного туризму	40
2.4. Заходи та рекомендації щодо підвищення безпеки в активному туризмі	44
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

У наш час активний спосіб життя та пригодницький відпочинок набирають дедалі більшої популярності. Серед численних варіантів дозвілля саме активні форми туризму — пішохідні походи, веломандрівки, гірські сходження, водні сплави та спелеотури — приваблюють значну кількість шанувальників. Вони поєднують фізичну активність, природні враження та можливість самореалізації. Однак разом із позитивними враженнями такі подорожі пов'язані з низкою потенційних небезпек, які можуть загрожувати здоров'ю або навіть життю учасників.

Забезпечення безпеки в активному туризмі — надзвичайно важливе й актуальне завдання. Воно охоплює підготовку туристів, використання належного спорядження, врахування природних факторів, а також дотримання нормативно-правових вимог. Часто причинами нещасних випадків є не лише об'єктивні умови (рельєф, погода, технічна складність маршруту), а й людський фактор — недостатня підготовка, недбалість, переоцінка власних сил. Саме тому дослідження заходів із попередження ризиків та підвищення рівня безпеки в активному туризмі є надзвичайно важливим і практично значущим.

Однак привабливість подорожей в умовах дикої природи або технічно складних ландшафтів супроводжується підвищеним рівнем ризику. Учасники таких подорожей можуть зіткнутися з різноманітними загрозами — від природних (лавини, зсуви, повені, грози) до антропогенних (відсутність зв'язку, помилки навігації, недбалість членів групи, технічні несправності спорядження). За даними ДСНС України, щороку в Карпатах фіксується понад 300 викликів, пов'язаних із порятунком туристів, причинами яких є переважно втрата орієнтації, раптові зміни погоди, гіпотермія та нещасні випадки на складних маршрутах.

Безпека в активному туризмі — це не лише набір стандартів і протоколів. Це філософія відповідальності, культура оцінки ризиків, інноваційний підхід до підготовки, моніторингу, реагування. З розвитком цифрових технологій ця сфера зазнає істотних трансформацій: з'являються системи GPS-навігації,

супутникового моніторингу, платформи для обміну маршрутами та аварійними сигналами, мобільні додатки для оцінки стану погоди, медичні сенсори для відстеження фізіологічного стану учасників, віртуальні симулятори для тренувань.

З огляду на це, проблема безпеки активного туризму в умовах цифрової трансформації набуває особливої актуальності. Вона перетинає межі традиційного підходу до туризму та потребує комплексного аналізу на перетині кількох дисциплін: туризмознавства, кіберфізичних систем, менеджменту ризиків, права, медицини та геоінформатики.

Актуальність теми дослідження обумовлена кількома чинниками:

- 1. Зростанням популярності активного туризму в Україні та світі.** За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), після пандемії COVID-19 стрімко зросла частка індивідуальних та малогрупових подорожей до природних територій. Люди шукають не масові тури, а можливості самостійного дослідження, що підвищує ризикована поведінка.
- 2. Ускладненням природно-кліматичних умов.** Глобальне потепління призводить до зміщення погодних циклів, збільшення кількості стихійних лих у гірських районах, що напряму впливає на туристичну безпеку.
- 3. Технологізацією туризму.** Використання цифрових технологій дозволяє підвищити ефективність попередження НС, зменшити витрати на рятувальні операції, поліпшити інформування, але також ставить питання щодо доступності, кіберзагроз, навичок користувачів.
- 4. Відсутністю системного підходу в Україні.** Наразі в Україні ще не сформована єдина державна політика цифрового управління ризиками в активному туризмі. Більшість ініціатив є локальними, волонтерськими або напівформальними.

Теоретична та практична значущість теми зумовлена потребою у створенні науково обґрунтованих, системних механізмів підвищення рівня безпеки в

активному туризмі з опорою на сучасні цифрові технології. Це передбачає аналіз успішного міжнародного досвіду, вивчення можливостей його адаптації до українських реалій, формування рекомендацій для туристичних операторів, рятувальних служб, державних органів.

Метою дослідження є вивчення типових загроз, що виникають під час здійснення активного туризму, та пошук ефективних способів їхнього уникнення й мінімізації.

Основні завдання дослідження:

- з'ясувати теоретичні основи поняття активного туризму та безпеки в ньому;
- провести класифікацію основних загроз і небезпек, характерних для різних його видів;
- дослідити сучасні підходи до забезпечення безпеки туристичних груп;
- сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення рівня безпеки в активному туризмі.

Об'єктом дослідження виступає організаційний процес активного туризму.

Предмет дослідження — методи, засоби та практичні рішення, спрямовані на забезпечення безпеки учасників активних туристичних подорожей.

Практичне значення цієї роботи полягає в тому, що її висновки та рекомендації можуть бути використані в туристичній практиці для підвищення рівня безпеки під час організації активного відпочинку. Структура роботи охоплює два теоретичних та два практичних розділи, у яких поетапно розглядаються понятійний апарат, джерела небезпек, аналіз ризиків, інноваційні підходи до безпеки та рекомендації щодо підвищення ефективності організаційних заходів у сфері активного туризму.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ В АКТИВНОМУ ТУРИЗМІ

1.1. Поняття активного туризму та класифікація його видів

У контексті сучасного розвитку туризму як важливої складової економіки та соціокультурного простору, зростає зацікавленість до форм відпочинку, що поєднують фізичну активність, здоровий спосіб життя та дослідження природного середовища. Однією з таких форм є активний туризм, що нині вважається одним з найперспективніших напрямів туристичної індустрії, особливо в умовах популяризації здорового способу життя та сталого туризму.

Згідно з тлумаченням, наведеним у науково-методичній літературі, активний туризм — це форма туристичної діяльності, що пов'язана з активним пересуванням у природному середовищі з використанням фізичних зусиль туриста та спеціального спорядження, часто в умовах обмеженого комфорту [15. 47]. Такий вид туризму передбачає подолання природних перешкод, навігацію складними маршрутами, проживання в польових умовах, і є засобом як фізичного вдосконалення, так і пізнання навколишнього світу.

Важливо зазначити, що активний туризм не обмежується лише спортивною діяльністю чи екстремальними пригодами. Його ключова ознака — саме активна участь туриста у пересуванні території, у процесі якої він безпосередньо взаємодіє з природним середовищем, на відміну від пасивних форм туризму, таких як пляжний або круїзний відпочинок [3. 33]. У цьому контексті активний туризм виконує не тільки рекреаційну функцію, але й освітню, виховну та екологічну.

Активний туризм — це динамічний вид туристичної діяльності, що передбачає безпосередню фізичну участь туриста у подоланні маршрутів природного або урбанізованого середовища з елементами пригод, навантажень та взаємодії з довкіллям. Головною ознакою активного туризму є потреба у фізичних зусиллях, пересуванні з використанням природних ресурсів (гір, річок, лісів, водних акваторій тощо), застосуванні спеціального спорядження, дотриманні техніки безпеки.

«Це вид туристичної діяльності, що передбачає значні фізичні навантаження та участь у різних видах рухової активності на природі, спрямований на оздоровлення, спорт і пізнання навколишнього середовища» [14. 112].

У широкому розумінні активний туризм включає як організовані походи, так і індивідуальні подорожі, що вимагають від учасників певного рівня фізичної, психологічної та технічної підготовки. Він поєднує елементи спорту, оздоровлення, рекреації, пригод та пізнання світу.

Згідно з Міжнародною класифікацією видів туризму та рекомендаціями Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), активний туризм відносять до особливих форм туризму (special interest tourism), який базується на індивідуальних уподобаннях туриста, зокрема любові до природи, рухової активності, екстриму або пригод.

Активний туризм охоплює значну кількість видів і підвидів, що класифікуються за різними критеріями:

Таблиця 1.1. Класифікація видів активного туризму за способом пересування

Вид активного туризму	Характеристика
Пішохідний туризм	Найпоширеніший та доступний вид, що передбачає проходження маршруту пішки по гірській, лісовій або степовій місцевості. Вимагає базової фізичної підготовки та знань з орієнтування.
Гірський туризм	Більш складна форма пішого туризму, що охоплює високі гірські райони, перевали, скельні ділянки. Потребує спеціального спорядження та досвіду.
Лижний туризм	Здійснюється взимку по снігових маршрутах на лижах. В Україні можливий у Карпатах, Поліссі.

Вид активного туризму	Характеристика
Велосипедний туризм	Пересування велосипедними маршрутами різної складності. Активно розвивається в Європі та Україні. Вимагає фізичної витривалості та знання техніки руху на різних поверхнях.
Водний туризм	Включає сплав на байдарках, каное, катамаранах, рафтах. Проводиться на річках різної категорії складності. Потребує вміння плавати та дотримання правил безпеки на воді.
Кінний туризм	Пересування маршрутом верхи на конях. Поєднує спортивно-оздоровчий та пізнавальний характер.
Спелеотуризм	Туризм, пов'язаний з дослідженням печер. Вимагає навичок альпінізму та спеціального спорядження.
Автомобільний та мотоциклетний туризм	Подорожі автотранспортом або мотоциклами з включенням елементів активного відпочинку (кемпінг, риболовля, походи).

Джерело: сформовано автором на основі [3. 34].

Таблиця 1.2. Класифікація видів активного туризму за характером активності

Вид активного туризму	Характеристика
Оздоровчий туризм	Передбачає м'які форми фізичного навантаження, спрямовані на оздоровлення та профілактику захворювань.
Спортивний туризм	Має чітко встановлені вимоги щодо дистанції, нормативів, правил проведення, класифікації учасників.

Вид активного туризму	Характеристика
Пригодницький туризм	Орієнтований на пошук нових вражень, часто включає елементи екстриму або подолання перешкод.
Екстремальний туризм	Найвищий рівень складності, пов'язаний із ризиком для здоров'я або життя. Включає парашутизм, роуп-джампінг, скелелазіння тощо.

Джерело: сформовано автором на основі [3. 34].

Таблиця 1.3. Класифікація видів активного туризму за рівнем складності

Рівень складності	Характеристика
Початковий (аматорський)	Короткі маршрути без складних перешкод.
Середній рівень	Подорожі з ночівлею, складним рельєфом, необхідністю орієнтування.
Професійний (спортивний)	Багатоденні маршрути з технічними етапами, високим рівнем ризику.

Джерело: сформовано автором на основі [3. 35]

Таблиця 1.4. Класифікація видів активного туризму за сезоном здійснення

Сезон	Характеристика
Літній активний туризм	Пішохідні походи, велотуризм, водні сплави.
Зимовий активний туризм	Лижні маршрути, сноубординг, зимові гірські сходження.
Цілорічний туризм	Кінні прогулянки, спелеотуризм, скандинавська ходьба.

Джерело: сформовано автором на основі [3.37].

Таблиця 1. 5. Класифікація видів активного туризму за територіальним охопленням

Територіальне охоплення	Характеристика
Місцевий (локальний)	У межах області, району.
Національний	По всій території України.
Міжнародний	За межами країни, включає гірські регіони Альп, Кавказу, Татр, Анд тощо.

Джерело: сформовано автором на основі [12].

Україна має значний потенціал для розвитку активного туризму. Природно-географічне розмаїття, наявність гірських масивів (Карпати, Кримські гори), річкових систем (Дністер, Південний Буг, Тиса, Сіверський Донець), численних печер, лісів та степів створюють сприятливі умови для різних видів активного відпочинку

Особливої популярності останніми роками набули такі маршрути, як:

- Гірський похід Чорногірським хребтом (Карпати);
- Рафтинг по Південному Бугу;
- Веломаршрути у Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях;
- Піші маршрути в Національному природному парку «Бузький Гард».

Водночас зростає попит на еко-туризм, кемпінги, походи «дикою» природою, організацію сімейного активного відпочинку, що сприяє формуванню екологічної та соціальної відповідальності громадян.

Активний туризм є багатоаспектним соціальним явищем, що охоплює широкий спектр фізичної активності, пригод, відпочинку, пізнання та спілкування з природою. Його класифікація залежить від багатьох чинників — способу пересування, характеру активності, рівня складності, сезонності та територіального охоплення. Розвиток цієї форми туризму потребує комплексного

підходу до безпеки, інфраструктури та підготовки туристів, що є предметом наступних розділів цієї роботи.

1.2. Теоретичні підходи до формування безпеки у сфері активного туризму

Забезпечення безпеки у сфері активного туризму потребує міждисциплінарного підходу, який включає елементи туризмознавства, психології, екології, права, управління ризиками та педагогіки. Теоретичне обґрунтування заходів безпеки спирається на комплекс наукових концепцій, які дозволяють визначити закономірності виникнення небезпек, сформулювати принципи профілактики та розробити ефективні моделі поведінки в екстремальних умовах.

Таблиця 1. 6. Міждисциплінарні підходи до забезпечення безпеки в активному туризмі

Підхід	Основний зміст	Ключові елементи та заходи
Туризмознавство	Вивчення особливостей активного туризму	Планування маршрутів, аналіз ризиків
Психологія	Психологічна підготовка туристів	Стресостійкість, самоконтроль, командна взаємодія
Екологія	Відповідальне природокористування	Уникнення небезпечних територій, дотримання екологічних норм
Право	Нормативне регулювання діяльності туристів	Законодавчі акти, стандарти, відповідальність
Управління ризиками	Оцінка ризиків і планування заходів безпеки	Аналіз ризиків, розробка планів евакуації

Підхід	Основний зміст	Ключові елементи та заходи
Педагогіка	Навчання і підготовка туристів та інструкторів	Тренінги, моделювання, компетентнісний підхід

Джерела створено автором з посиланням на [11. 28. 4].

Безпека в активному туризмі розглядається як складова частина більш широкого поняття «безпека життєдіяльності». У цьому контексті вона включає здатність туриста або туристичної групи діяти адекватно у змінному природному або соціальному середовищі, уникаючи або мінімізуючи ризики. Системний підхід до безпеки передбачає її розгляд як результат взаємодії трьох ключових підсистем: суб'єкта (туристів), об'єкта (середовища) та механізмів контролю (нормативних, організаційних, технічних).

Теорія ризику є однією з базових у формуванні безпеки. Вона аналізує ймовірність настання небажаної події та передбачає розробку заходів щодо її запобігання. У туризмі ризик може бути об'єктивним (природні явища, техногенні загрози) та суб'єктивним (помилки туристів, погана організація). Теорія ризику пропонує такі стратегії управління.

Таблиця 1. 7 . Стратегії управління ризиками в активному туризмі

Стратегія	Опис	Приклад застосування
Уникнення ризику	Відмова від маршруту у несприятливих умовах	Відміна походу через погану погоду
Зменшення ризику	Використання захисного спорядження	Надягання каски, спеціального одягу
Передача ризику	Страховання туристів	Оформлення страхового поліса
Прийняття ризику	Прийняття ризику при неможливості уникнення	Подорож по складному маршруту з підготовкою

Джерела створено автором з посиланням на [23. 28].

З точки зору педагогіки, безпека формується як результат навчального процесу, що включає знання, уміння та навички дій у небезпечних ситуаціях.

Ключовими є:

- компетентнісний підхід — розвиток інтегрованої здатності діяти у складних умовах;
- діяльнісний підхід — навчання через практику (тренінги, моделювання ситуацій);
- особистісно орієнтований підхід — врахування індивідуальних особливостей туристів при навчанні.

Ці підходи лежать в основі програм підготовки інструкторів і учасників туристичних заходів, курсів з надання першої допомоги, навігації, користування спорядженням тощо.

Поведінка людини в екстремальних умовах має вирішальне значення для збереження життя і здоров'я. Теорія стресу та адаптації пояснює, як індивід реагує на загрозову ситуацію. Згідно з цією теорією, людина проходить стадії тривоги, мобілізації та адаптації. Неефективне подолання стресу може призвести до паніки або нерішучості. Відтак, психологічна підготовка є обов'язковим елементом системи безпеки. Вона включає:

- розвиток стресостійкості;
- тренування навичок самоконтролю;
- моделювання кризових ситуацій.

Крім того, велике значення має командна взаємодія: підтримка, довіра, чіткий розподіл ролей знижують ризик дезорганізації в критичний момент.

Безпека активного туризму пов'язана і з екологічними чинниками. Відповідно до концепції сталого розвитку, туристична діяльність не повинна завдавати шкоди довкіллю. У контексті безпеки це означає уникнення екологічно небезпечних територій (зсувних зон, карстових печер без стабільних стель, районів із радіоактивним забрудненням) та дотримання принципів відповідального природокористування. Також слід враховувати сезонні зміни в поведінці тварин, рослин, водного режиму тощо.

Управління безпекою — це процес, який включає планування, організацію, моніторинг і корекцію дій туристичних груп. Теоретичною основою є менеджмент ризиків і стратегічне планування. Це включає:

- оцінку ризиків перед походом;
- розробку планів евакуації;
- визначення відповідальних осіб;
- забезпечення каналів зв'язку та координацію з рятувальними службами.

Управлінські теорії також включають концепцію «культури безпеки», яка означає постійну присутність безпекового мислення в усіх етапах організації та проведення турів.

З позиції правової теорії, безпека є об'єктом нормативного регулювання. Закони, стандарти, інструкції — усе це формує правове середовище, в якому діє турист. Недосконалість або відсутність регламентів сприяє зростанню інцидентів. Теоретично важливо, щоб:

- існували єдині правила для всіх учасників туристичного ринку;
- були встановлені мінімальні вимоги до безпеки;
- забезпечувалась відповідальність за порушення.

Правовий підхід підкріплює інші моделі — наприклад, через сертифікацію інструкторів (педагогічна), регламент безпечного спорядження (технічна), правила екскурсій в заповідниках (екологічна).

У сучасній науці дедалі більшої популярності набуває інтегративна модель, яка поєднує всі вищезгадані підходи. Така модель має багаторівневу структуру.

Таблиця 1.8. Рівні інтегративної моделі безпеки активного туризму

Рівень	Зміст	Основні заходи та відповідальні
Індивідуальний	Підготовка туриста: знання, навички, стійкість	Навчання, психологічна адаптація, самоконтроль

Рівень	Зміст	Основні заходи та відповідальні
Груповий	Організація групи: комунікація, довіра	Розподіл ролей, підтримка, командна взаємодія
Організаційний	Підготовка турів: інструктори, спорядження	Тренінги інструкторів, технічне забезпечення
Інституційний	Державна політика, законодавство, служби порятунку	Нормативи, рятувальні служби, стандарти безпеки

Джерела створено автором [11. 28]

Кожен рівень взаємопов'язаний з іншими: слабка ланка на будь-якому з них здатна звести нанівець зусилля інших.

Важливо розглянути, як теоретичні підходи працюють на практиці. Наприклад, в рамках гірських турів у Карпатах часто впроваджується наступна модель:

- **Оцінка ризику:** аналіз маршруту за погодними умовами та фізичним станом учасників (теорія ризику);
- **Підготовка:** проведення обов'язкового інструктажу та практичного тренування (педагогічний підхід);
- **Психологічна адаптація:** знайомство учасників, робота над довірою в групі (психологічний підхід);
- **Технічне забезпечення:** перевірка GPS-навігації, зв'язку, спорядження (управлінський підхід);
- **Екологічна поведінка:** дотримання правил поведінки в заказниках (екологічний підхід).

Таким чином, теоретичні підходи до безпеки в активному туризмі є багатоаспектними та взаємодоповнюючими. Їх ефективне поєднання дозволяє будувати цілісну систему профілактики та реагування на загрози. Сучасна тенденція полягає в інтеграції знань з різних сфер - психології, педагогіки, права, екології - для створення багаторівневої безпекової моделі, що враховує як

поведінкові, так і організаційні аспекти. Умовою успішної реалізації цієї моделі є послідовна підготовка туристів, професіоналізм організаторів, наявність нормативної бази та ефективна координація між усіма учасниками туристичного процесу.

1.3. Зарубіжний та вітчизняний досвід забезпечення безпеки під час активного туризму

Безпека в активному туризмі є предметом постійної уваги як державних органів, так і громадських організацій, інструкторів, туроператорів та самих туристів. Аналіз досвіду різних країн, а також української практики, дозволяє визначити ефективні моделі організації безпеки, шляхи попередження нещасних випадків, а також структури й технології, які використовуються для цього. Щоб забезпечити безпеку під час активного туризму варто розглянути досвід інших країн.

Швейцарія вважається однією з найбільш безпечних країн для активного туризму, особливо у сфері гірських видів спорту. У країні функціонує чітко налагоджена система реєстрації маршрутів туристів. Перед початком походу турист зобов'язаний зареєструватися онлайн або через мобільний додаток, що забезпечує простежуваність маршруту. У разі відхилення від маршруту або зникнення особи рятувальні служби можуть оперативно відреагувати.

Швейцарська альпійська асоціація (SAC) координує навчання гідів, які зобов'язані проходити регулярну переатестацію та мають ліцензії державного зразка. У гірських районах встановлені автоматизовані пункти спостереження за погодними умовами, лавинною небезпекою та іншими природними загрозами. У країні діє також обов'язкова страхова система для туристів, що забезпечує фінансування рятувальних операцій.

У Канаді безпека туристів контролюється на рівні провінцій, зокрема у таких популярних регіонах як Британська Колумбія та Альберта. Тут діє система національних парків з чітким розподілом зон активності, заборон та

рекомендацій. Туристи зобов'язані повідомляти адміністрацію парку про свій маршрут, план походу та очікувану дату повернення.

Канадські рятувальні служби широко використовують дрони для моніторингу місцевості, виявлення зниклих людей, а також перевірки важкодоступних ділянок. Особливу увагу приділяють навчанню туристів самостійно ідентифікувати ризики — перед входом до національних парків діють спеціальні навчальні пункти, де проводять інструктажі, демонстрації роботи GPS-пристроїв, розповідають про диких тварин та можливі небезпеки.

У Норвегії діє система «Turistforening» (Туристична асоціація), яка займається прокладанням та обслуговуванням маршрутів, організацією притулків та інструктуванням мандрівників. Національна туристична організація веде облік найбільш ризикованих локацій, які регулярно перевіряються фахівцями.

Особливу увагу в Норвегії приділяють інформаційному забезпеченню: на кожному туристичному маршруті встановлюються попереджувальні знаки, інформаційні щити, QR-коди для отримання актуальної інформації через мобільний пристрій. Країна також активно залучає волонтерів до системи попередження надзвичайних ситуацій.

У Новій Зеландії створено систему онлайн-реєстрації для мандрівників — "Plan My Walk". Платформа дозволяє не лише створювати маршрути, а й одержувати рекомендації стосовно безпеки, погоди, особливостей регіону. Усі гідни зобов'язані мати офіційний дозвіл на проведення турів у природному середовищі та проходити регулярні навчання з безпеки.

Крім того, в країні широко використовується система сигналізації через мобільний зв'язок, що попереджає про землетруси, зсуви або погодні катаклізми. Рятувальні служби мають повноваження щодо обов'язкового евакуювання туристів із небезпечних зон.

В Україні, попри складні умови становлення туристичної інфраструктури, накопичено також значний практичний досвід у сфері безпеки активного

туризму. Участь у цьому беруть як державні органи, так і громадські організації, волонтерські об'єднання, туристичні клуби.

Таблиця 1.9. Державні органи та громадські структури, що забезпечують безпеку туристів в Україні

Організація / Структура	Основні функції	Приклади діяльності
Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС)	Пошуково-рятувальні роботи, моніторинг, навчання рятувальників	Електронна реєстрація туристів, тренування
Туристичні клуби	Навчання туристів, організація безпечних походів	Київський туристичний клуб, "Карпатські стежки"
Волонтерські об'єднання	Підтримка рятувальних операцій, інформаційна допомога	Ukrainian Adventure
Місцеві органи влади	Координація дій на регіональному рівні, інфраструктура	Створення баз даних ризикованих маршрутів

Джерела створено автором [11. 28]

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) відіграє провідну роль у порятунку туристів у надзвичайних ситуаціях. Зокрема, в Карпатах діє кілька гірських пошуково-рятувальних відділень, які здійснюють чергування протягом усього року. У 2020–2024 роках ДСНС України впровадила електронну систему реєстрації туристичних груп у гірській місцевості, яка дає можливість відслідковувати маршрут у режимі реального часу.

Проводяться також щорічні тренування рятувальників, які включають симуляцію лавин, пошук зниклих осіб, надання першої допомоги. ДСНС активно співпрацює з місцевими громадами, туристичними клубами та волонтерами.

Велику роль у забезпеченні безпеки відіграють туристичні клуби, які не лише організовують походи, а й навчають новачків правилам безпечної поведінки, орієнтуванню, технікам виживання та наданню допомоги. Приклади —

Київський туристичний клуб, «Карпатські стежки», спільнота Ukrainian Adventure.

Деякі організації впроваджують внутрішню систему сертифікації інструкторів, організовують семінари, тренінги, практичні заняття у співпраці з рятувальниками. У регіонах створюються власні бази даних ризикованих маршрутів, що передаються між учасниками спільнот.

Україна бере участь у низці міжнародних проєктів, спрямованих на розвиток безпеки туризму. Наприклад, у рамках програми ЄС «Безпечний туризм у Карпатах» проводилися дослідження природних загроз, розроблялися картографічні сервіси, навчальні платформи для інструкторів.

Також відзначається позитивний досвід впровадження міжнародних стандартів безпеки в діяльність комерційних туроператорів, які працюють з іноземними клієнтами.

Аналізуючи міжнародний та український досвід, можна виокремити ключові елементи ефективної системи безпеки в активному туризмі:

Таблиця 1.10. Основні елементи систем безпеки в активному туризмі на прикладі зарубіжного досвіду

Елемент системи	Опис	Країни прикладу
Централізована система реєстрації туристів	Онлайн-реєстрація маршрутів, відслідковування положення туристів у режимі реального часу	Швейцарія, Нова Зеландія
Сертифікація та навчання гідів	Регулярна атестація, ліцензування, участь у навчальних програмах	Швейцарія, Норвегія
Інформаційна підтримка	Попереджувальні знаки, інформаційні щити, QR-коди, мобільні додатки	Норвегія, Канада
Технічне оснащення рятувальників	Використання дронів, супутникових телефонів, спеціалізованого транспорту	Канада, Україна

Елемент системи	Опис	Країни прикладу
Правове регулювання	Санкції за порушення правил безпеки, обов'язкове страхування	Швейцарія, Канада

Джерела створено автором з посиланням на [11. 28]

Україна вже зробила перші кроки у впровадженні подібних практик, однак потребує послідовного реформування законодавства, інвестицій в інфраструктуру та стимулювання сертифікації гідів.

Таблиця 1.11. Рекомендації щодо удосконалення системи безпеки активного туризму в Україні

Проблема / Виклик	Рекомендація	Очікуваний ефект
Відсутність єдиного реєстру маршрутів і груп	Запровадження національної електронної системи реєстрації	Швидкий доступ до інформації, оперативне реагування
Недостатня сертифікація інструкторів	Обов'язкова сертифікація з участю міжнародних експертів	Підвищення професійного рівня супроводу туристів
Низький рівень інфраструктури безпеки	Розвиток інформаційних стендів, укриттів, навігаційних вказівників	Покращення орієнтування і попередження про небезпеки
Обмежене технічне оснащення рятувальників	Впровадження дронів, супутникового моніторингу, аварійного зв'язку	Підвищення ефективності пошуково-рятувальних операцій
Низький рівень культури безпеки серед туристів	Інформаційні кампанії, освітні заходи, співпраця зі ЗМІ	Підвищення свідомості та відповідальності серед туристів

Джерела створено автором з посиланням на [11. 12. 28].

Досвід зарубіжних країн демонструє ефективність комплексного підходу до безпеки в активному туризмі: поєднання технологій, освіти, правового

регулювання та спільної відповідальності всіх учасників. В Україні вже існує позитивна практика, яка має бути масштабована та підтримана на державному рівні. Перенесення найкращих міжнародних практик у національний контекст є важливою умовою розвитку активного туризму як безпечної та сталої сфери відпочинку.

1.4. Нормативно-правове регулювання безпеки у сфері активного туризму

Активний туризм є однією з найдинамічніших форм організованого відпочинку, яка передбачає високий рівень фізичної активності та перебування в природних умовах із підвищеними ризиками для здоров'я і життя учасників. Відтак, питання нормативно-правового регулювання безпеки в цій сфері набуває особливої значущості, оскільки саме законодавча база створює основу для формування системних заходів безпеки, визначення прав і обов'язків усіх учасників туристичного процесу, а також забезпечення взаємодії між туристичними операторами, державними органами, рятувальними службами й іншими зацікавленими сторонами.

У контексті України нормативно-правове регулювання діяльності в сфері туризму представлено низкою законів, постанов, нормативних актів та відомчих документів, які мають безпосередній або опосередкований вплив на забезпечення безпеки під час активного туризму.

Перш за все, основним законом, що визначає загальні засади регулювання туристичної діяльності, є Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року. Цей закон встановлює правові, організаційні, соціальні та економічні основи розвитку туризму в Україні. Важливою складовою закону є стаття 15, в якій чітко закріплено вимоги до забезпечення безпеки туристів. Зокрема, закон передбачає обов'язковий інструктаж учасників перед початком туристичних заходів, використання сертифікованого спорядження, супровід кваліфікованих фахівців під час активних видів туризму та страхування туристів у разі участі у заходах із

підвищеним рівнем ризику. Таким чином, цей нормативний акт створює базові рамки для організації безпечної туристичної діяльності, однак не деталізує конкретних механізмів контролю та відповідальності, що є певною прогалиною в системі.

Закон України «Про охорону життя і здоров'я громадян під час заняття фізичною культурою і спортом», ухвалений у 2002 році, має опосередкований зв'язок із активним туризмом, оскільки багато видів активного туризму мають спортивний характер. Цей закон регламентує загальні вимоги щодо безпеки під час фізичних навантажень, визначає порядок медичного огляду, контроль стану здоров'я учасників, відповідальність організаторів за дотримання цих норм. Зокрема, встановлено, що організатори повинні забезпечувати належну підготовку учасників, проведення інструктажів та надання першої медичної допомоги. Закон формує правову основу для захисту здоров'я туристів у межах активного туризму, але не містить специфічних вимог для різних видів туристичних маршрутів.

Особливе значення для регулювання діяльності туристичних операторів має Постанова Кабінету Міністрів України № 1128 від 16 грудня 2020 року «Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності». Цей документ встановлює вимоги до організації туроператорської діяльності, зокрема зобов'язання забезпечувати безпеку туристів. Важливо, що ліцензійні умови передбачають інформування клієнтів про рівень ризику маршруту, погодні умови, потенційні загрози та способи їх уникнення. Це створює передумови для більшої прозорості у діяльності туроператорів і дозволяє туристам усвідомлено приймати рішення. Водночас у постанові не деталізовано конкретних критеріїв оцінки рівня ризику для різних типів маршрутів, що відкриває можливості для суб'єктивних трактувань і потенційних зловживань.

Таблиця 1.12. Аналіз основних законодавчих актів, що регулюють безпеку в активному туризмі України

Назва нормативного акта	Основний зміст і завдання	Переваги	Недоліки
Закон України «Про туризм» (1995 р., із змінами)	Визначає основи діяльності в сфері туризму, зобов'язує забезпечувати безпеку туристів, інструктаж, страхування	Створює базові вимоги до безпеки; регламентує страхування та інструктаж	Відсутність детального регулювання та контролю за виконанням
Закон України «Про охорону життя і здоров'я громадян під час заняття фізкультурою і спортом» (2002)	Визначає загальні вимоги до безпеки під час фізичної активності, медичний контроль	Забезпечує захист здоров'я туристів у спортивних видах туризму	Не містить специфіки щодо різних видів туристичних маршрутів
Постанова КМУ №1128 (2020) «Про ліцензійні умови туроператорської діяльності»	Встановлює вимоги до туроператорів щодо інформування про ризики, погодні умови, заходи безпеки	Підвищує прозорість діяльності туроператорів, інформує туристів про ризики	Відсутність критеріїв оцінки рівня ризику, суб'єктивність трактувань
Наказ МВС №207 (2018) «Інструкція з організації рятувальних робіт у гірській місцевості»	Регламентує порядок організації рятувальних робіт у гірських регіонах	Чітко визначає обов'язки рятувальників, порядок взаємодії	Зосереджений лише на реагуванні, не профілактиці

Джерела створено автором з посиланням на [12. 19. 23. 28] .

Відомчі нормативні документи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки туристів, особливо у випадках надзвичайних ситуацій. Зокрема, Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 207 від 2018 року «Про затвердження Інструкції з організації рятувальних робіт у гірській місцевості» регламентує порядок

взаємодії рятувальних служб із туристичними групами в гірських регіонах. Ця інструкція визначає обов'язки рятувальників, критерії готовності до проведення операцій, умови оповіщення та евакуації, що є надзвичайно важливим для активного туризму у Карпатах та Криму, де трапляються найскладніші випадки надзвичайних ситуацій. Проте цей нормативний акт стосується лише реактивних заходів, а не профілактичних механізмів безпеки.

Окрім національних нормативних актів, важливе значення має аналіз міжнародних стандартів і практик, які можуть бути адаптовані для вдосконалення українського законодавства. У країнах Європейського Союзу, Канаді, США та інших державах існують стандартизовані вимоги до підготовки гідів та інструкторів, сертифікації маршрутів і туристичного спорядження, а також обов'язкового страхування учасників активних видів туризму. Наприклад, у Швейцарії інструктори проходять багаторівневу атестацію, що включає теоретичну підготовку, практичні навички та постійне підвищення кваліфікації. Страхування туристів у країнах із розвинутим активним туризмом є обов'язковою умовою для участі в будь-якому маршруті, що значно знижує ризики для учасників і стимулює організаторів дотримуватися високих стандартів безпеки.

Таблиця 1.13. Міжнародні практики регулювання безпеки в активному туризмі

Країна / Регіон	Сертифікація гідів та інструкторів	Страхування туристів	Класифікація маршрутів	Особливості контролю
Україна	Відсутній єдиний реєстр сертифікованих	Часткове обов'язкове, без чітких норм	Відсутня офіційна система класифікації	Фрагментарний контроль, відсутність єдиного органу
ЄС (наприклад, Німеччина, Франція)	Багаторівнева атестація, регулярне підвищення кваліфікації	Обов'язкове страхування для активних маршрутів	Система категоризації за складністю і ризиком	Систематичний державний контроль

Країна / Регіон	Сертифікація гідів та інструкторів	Страховання туристів	Класифікація маршрутів	Особливості контролю
Канада	Обов'язкова сертифікація з регулярною переатестацією	Страховання є нормою для всіх видів активного туризму	Визначення категорій безпеки маршрутів	Співпраця туристичних організацій і держави
Швейцарія	Високі стандарти, мультетапна сертифікація	Страховання обов'язкове для всіх учасників	Чітка класифікація маршрутів	Суворий контроль, високі вимоги до спорядження та гідів

Джерела створено автором з посиланням на [39. 40. 41].

В українському законодавстві наразі бракує єдиного державного реєстру сертифікованих фахівців у сфері активного туризму, що створює потенційні ризики залучення до проведення туристичних заходів осіб без відповідної кваліфікації. Відсутність такого реєстру не лише ускладнює контроль за якістю послуг, а й ставить під загрозу безпеку туристів. Наявність державного реєстру дала б змогу туристам перевіряти компетентність провідників, а контролюючим органам — оперативно реагувати на порушення. Аналогічна ситуація склалася і зі системою сертифікації туристичних маршрутів: відсутність офіційної акредитації дозволяє виникати стихійним, потенційно небезпечним маршрутам, які не мають належного технічного забезпечення і не проходять регулярний моніторинг.

Відповідальність за дотримання правил безпеки в активному туризмі здебільшого покладається на організаторів або керівників груп, що створює правову невизначеність у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Законодавство не встановлює чітких критеріїв кримінальної або адміністративної відповідальності за порушення вимог безпеки, що зумовлює індивідуальний підхід при розгляді таких випадків. Це ускладнює ефективне застосування норм права і створює ризики зловживань. Упровадження єдиного нормативного акта, який би комплексно регламентував безпеку активного

туризму, включаючи права, обов'язки і відповідальність усіх учасників процесу, є актуальним завданням для законодавців.

Отже, аналіз ключових нормативних актів показує, що на сьогодні нормативно-правове забезпечення безпеки активного туризму в Україні є фрагментарним і частково недостатнім. Існуючі документи встановлюють загальні вимоги, проте бракує системного підходу, який передбачав би комплексне регулювання, ефективний контроль і координацію дій усіх учасників туристичного процесу. Для усунення цих недоліків необхідно:

- розробити та прийняти спеціалізований комплексний закон про активний туризм, що чітко визначатиме стандарти безпеки, процедури сертифікації фахівців і маршрутів, а також права і відповідальність сторін;
- створити державний реєстр сертифікованих гідів, інструкторів та перевірених маршрутів із регулярним оновленням і публічним доступом;
- адаптувати національні нормативи до міжнародних стандартів, враховуючи найкращі практики та досвід країн із розвиненим активним туризмом;
- забезпечити координацію між туристичними організаціями, страховими компаніями, державними службами порятунку та медичними установами для своєчасного реагування на надзвичайні ситуації;
- вдосконалити систему відповідальності за порушення вимог безпеки, запровадивши чіткі критерії адміністративної та кримінальної відповідальності.

Нормативно-правове регулювання безпеки активного туризму в Україні стикається з низкою системних проблем, які значно ускладнюють забезпечення надійного захисту туристів під час подорожей. Основними викликами є відсутність єдиного державного реєстру сертифікованих гідів та інструкторів, а також нестача системи акредитації та класифікації туристичних маршрутів за рівнем складності й ризику. Це створює ризики залучення до організації маршрутів невідповідних осіб і використання небезпечних шляхів, що суттєво підвищує ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій. Крім того, фрагментарність існуючої нормативної бази та відсутність комплексного

законодавчого акта, що регулював би всі аспекти активного туризму, призводить до правової невизначеності і ускладнює контроль за дотриманням норм безпеки. Відповідальність за порушення безпеки часто розглядається в індивідуальному порядку, що не сприяє запобіганню ризиків. У таблиці 3 наведено ключові проблеми нормативно-правового забезпечення безпеки в активному туризмі, можливі негативні наслідки та рекомендації щодо їх подолання, які можуть суттєво покращити стан безпеки в цій сфері.

Таким чином, життя туристів буде більш захищеним, але з впровадженням запропонованих рекомендацій (таблиця 3) рівень безпеки можна значно підвищити.

Таблиця 1.14. Проблеми та рекомендації щодо нормативно-правового забезпечення безпеки активного туризму в Україні

Проблема	Потенційні наслідки	Рекомендації для вдосконалення
Відсутність єдиного реєстру сертифікованих гідів та інструкторів	Залучення не підготовлених осіб, підвищення ризику для туристів	Створення державного реєстру, публічний доступ до даних
Відсутність системи акредитації туристичних маршрутів	Ризик використання стихійних, небезпечних маршрутів	Розробка системи класифікації та сертифікації маршрутів
Недостатній рівень нормативного врегулювання рівнів ризику маршрутів	Суб'єктивність оцінок, відсутність чітких правил для організаторів	Впровадження єдиних критеріїв оцінки ризику і відповідальності
Фрагментарність нормативної бази, відсутність комплексного закону	Правова невизначеність, складність контролю	Прийняття спеціалізованого закону про активний туризм із чіткими нормами
Відсутність чітких норм відповідальності за порушення безпеки	Недостатня мотивація дотримуватися правил	Запровадження адміністративної та кримінальної відповідальності

Джерела створено автором з посиланням на [28].

Лише за умови системного і комплексного підходу до нормативно-правового регулювання безпеки у сфері активного туризму можна створити умови для сталого і безпечного розвитку цього напрямку туризму в Україні, що відповідатиме сучасним викликам, потребам туристів і інтересам держави.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРИ АКТИВНИХ ВИДАХ ТУРИЗМУ

2.1. Аналіз небезпек та ризиків під час активного туризму в Україні

Активний туризм, як форма організації дозвілля, що поєднує фізичну активність і взаємодію з природним середовищем, супроводжується низкою потенційних загроз. Особливості географічного розташування, кліматичних умов, рівня інфраструктури, людського фактора та організаційного забезпечення створюють передумови для виникнення різних видів ризиків. Аналіз небезпек і

ризиків є необхідною передумовою розробки ефективної системи заходів безпеки в галузі активного туризму в Україні. Згідно з даними ДСНС частоту надзвичайних ситуацій за типами активного туризму можна показати так :

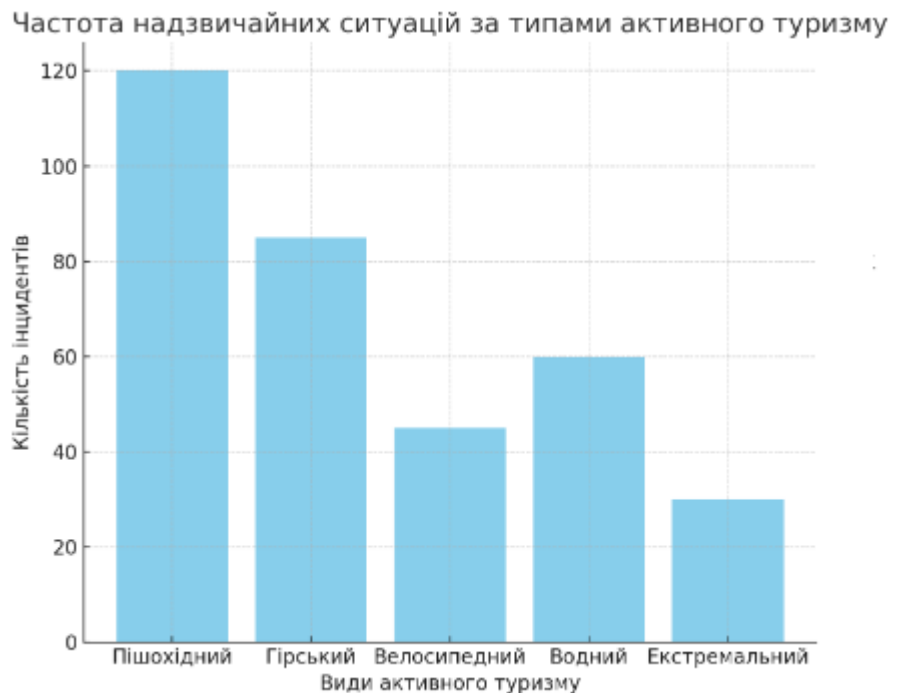

Рисунок 1.1. Частота надзвичайних ситуацій за видами активного туризму за даними ДСНС України Джерело сформоване автором на основі даних Джерела створено автором з посиланням на [21.34].

Сучасна практика доводить, що більшість інцидентів, які трапляються з туристами під час активного відпочинку, мають багатфакторну природу. Це означає, що небезпека зазвичай є результатом не одного, а кількох чинників, які взаємодіють між собою. Відсутність належної підготовки, недооцінка ризиків, несприятливі погодні умови, несправне спорядження чи неправильне реагування на надзвичайну ситуацію – усе це може призвести до травм, втрати орієнтації, а в окремих випадках і до загибелі учасників.

В Україні активний туризм розвивається в різноманітних регіонах – від гірських масивів Карпат до прибережних зон Чорного та Азовського морів, від лісових масивів Полісся до степових і напівпустельних територій південного

сходу. Кожен з цих природних регіонів має власні специфічні загрози. Гірська місцевість характеризується високою вірогідністю зсувів, лавин, раптових змін погоди, тоді як у степових зонах актуальні проблеми дефіциту води, спеки, пожежонебезпечності.

З огляду на системність підходу до оцінки безпеки, доцільно розподілити ризики на кілька основних категорій: природні, техногенні, організаційні, соціальні та пов'язані з людським фактором. Такий поділ дозволяє глибше аналізувати кожну групу загроз, окреслюючи джерела, характер прояву та можливі наслідки.

Природні ризики є найбільш очевидними і водночас найменш контрольованими. Вони охоплюють зокрема зсуви ґрунту, снігові лавини, паводки, буревії, грози, спеки або холод, обледеніння, зниження видимості, активність диких тварин. У Карпатах, наприклад, навіть досвідчені туристи можуть потрапити в складні погодні умови через швидку зміну атмосферного фронту, що знижує температуру на 10–15 градусів протягом години. Такі явища нерідко призводять до гіпотермії, втрати орієнтації, травмування на слизькому або кам'янистому рельєфі.

Ще одним фактором ризику є гідрологічні умови. При водному туризмі зростає небезпека перевертання суден, зіткнення з підводними перешкодами, утоплення через недотримання правил безпеки або перевантаження. Аналогічно, у пішохідному та велосипедному туризмі підвищена вологість та ожеледиця можуть суттєво ускладнити пересування, особливо на пересіченій місцевості.

Техногенні ризики, у свою чергу, пов'язані із несправністю або неякісним технічним забезпеченням. Йдеться про спорядження, транспорт, засоби навігації та зв'язку. Наприклад, поломка велосипеда під час велопоходу може не тільки зірвати маршрут, а й спричинити падіння і травму. Недостатня перевірка канатів у гірському туризмі створює загрозу зриву або обриву. Використання несправних газових пальників під час приготування їжі в польових умовах несе ризик опіків або вибухів.

Організаційні ризики часто виникають через недостатнє або некваліфіковане планування. Вони охоплюють вибір маршруту, що не відповідає рівню підготовки групи, відсутність альтернативних шляхів евакуації, неправильне розміщення табору, порушення графіка переходів, погане інформування учасників про правила безпеки. У ряді випадків організатори нехтують погодинним моніторингом ситуації або не мають чіткого алгоритму дій у разі надзвичайної ситуації.

Соціальні ризики в умовах України не набули широкого висвітлення в науковій літературі, але на практиці можуть мати суттєвий вплив. Наприклад, на територіях, прилеглих до зон збройного конфлікту, можливі загрози від вибухонебезпечних предметів, обмеження пересування, відсутність стабільного мобільного зв'язку. У деяких регіонах туристи можуть також зіткнутися з незаконною вирубкою лісів, браконьєрством або іншими видами протиправної діяльності, що опосередковано впливають на безпеку пересування.

Людський фактор в активному туризмі – один з найскладніших у прогнозуванні. Помилки, недбалість, завищена самооцінка, перевтома, паніка, відмова від дотримання інструкцій – усе це здатне нівелювати навіть найкращу підготовку. Недостатній психологічний профіль учасників групи, конфліктність або схильність до ризикованої поведінки можуть підвищити імовірність інцидентів. У практиці зустрічаються випадки, коли один недосвідчений учасник ставав причиною зупинки усього походу або навіть масштабної рятувальної операції.

Враховуючи багатофакторність ризиків, доцільним є розробка типових сценаріїв небезпечних ситуацій. Сценарій, з одного боку, дозволяє краще візуалізувати проблему, а з іншого – сприяє розробці ефективних механізмів реагування. Наприклад, при різкому погіршенні погоди в гірському регіоні – які засоби укриття можуть бути використані, як налагоджується зв'язок з рятувальниками, хто у групі виконує координуючу функцію.

Особливу увагу слід приділити питанню ідентифікації ризиків на стадії підготовки. Аналітичні моделі оцінки небезпек включають методи експертного

оцінювання, аналізу прецедентів, системи моніторингу інцидентів, а також використання геоінформаційних систем (ГІС) для виявлення потенційно небезпечних ділянок. Такі системи дозволяють не лише оптимізувати маршрут, а й заздалегідь закласти часовий резерв у разі зміни обставин.

У контексті ризиків, пов'язаних з активним туризмом, доречно згадати і про відсутність єдиної державної бази даних щодо нещасних випадків у туристичній сфері. Така база могла б слугувати важливим джерелом для досліджень, статистичного аналізу та прогнозування тенденцій. Наразі наявна інформація є фрагментарною та не завжди офіційною, що ускладнює побудову репрезентативної картини.

Також вартим уваги є соціологічний аспект – сприйняття ризику самими туристами. Багато учасників активного туризму схильні недооцінювати небезпеку, особливо якщо мають обмежений досвід або отримують інформацію з недостовірних джерел. Це створює додаткове навантаження на інструкторів та організаторів, які мають не лише забезпечити безпеку, а й переконати учасників дотримуватися визначених норм.

Сучасна стратегія мінімізації ризиків у активному туризмі передбачає багаторівневий підхід. Він включає попередню оцінку небезпек, якісну підготовку групи, технічне забезпечення, інформаційний супровід, психологічну готовність та партнерство з місцевими службами порятунку. Успішна реалізація такої стратегії неможлива без участі державних структур, волонтерських організацій, туристичних асоціацій і самих мандрівників.

У цілому, аналіз небезпек і ризиків в активному туризмі в Україні вказує на необхідність систематичного підходу до підвищення безпеки. Зниження ризиків можливе лише за умови комплексної роботи з боку організаторів, учасників та державних регуляторів. Важливо, щоб кожна туристична подорож починалася з усвідомлення не лише її переваг, а й потенційних загроз, які можуть виникнути в дорозі. Тільки тоді активний туризм стане не лише захоплюючим, але й безпечним видом дозвілля.

2.2. Роль людського фактора у виникненні надзвичайних ситуацій під час активного туризму

Одним із найважливіших аспектів безпеки в активному туризмі є людський фактор, що виступає як визначальний чинник, який може суттєво впливати на виникнення надзвичайних ситуацій. Незалежно від рівня технічного оснащення, фізичної підготовки учасників чи якості організаційних заходів, саме дії або бездіяльність людини часто визначають, чи буде подорож безпечною, чи перетвориться на небезпечний інцидент. Це особливо актуально у сфері активного туризму, де умови навколишнього середовища є нестабільними та вимагають високої адаптивності та відповідальності від учасників.

Поняття «людський фактор» у контексті безпеки активного туризму охоплює широкий спектр психологічних, фізіологічних, поведінкових і соціальних чинників. Ці чинники впливають на здатність туристів приймати правильні рішення, діяти швидко і адекватно у стресових або екстремальних ситуаціях. Людина може не справитися з поставленими завданнями не лише через нестачу професійних знань чи практичного досвіду, але й через такі стани, як втома, страх, надмірна впевненість у власних силах, психоемоційне виснаження або навіть груповий тиск.

У рамках активного туризму, що включає багатоденні переходи, фізичне навантаження, перебування у незнайомому середовищі та зміни погодних умов, вплив людського фактора стає особливо помітним. Часто саме психологічний стан, внутрішня мотивація, рівень стресостійкості, здатність керувати емоціями визначають рівень безпеки під час подорожі.

Однією з основних проблем є переоцінка власних можливостей. Вона проявляється у спробах подолати надто складні маршрути, нехтуванні відпочинком, ігноруванні власних симптомів втоми чи травм. Такий підхід призводить до виснаження організму, підвищує ризик помилок і травм. Аналогічно небезпечними є ігнорування інструкцій з безпеки або правил користування спорядженням. Наприклад, відмова від носіння каски під час

гірського походу або неправильне встановлення альпіністського спорядження можуть призвести до серйозних травм або навіть смерті.

Психологічні реакції під час надзвичайних ситуацій також часто виявляються деструктивними. Паніка, страх або агресія знижують здатність діяти раціонально і координовано. Втрата самоконтролю може призводити до імпульсивних і необдуманих рішень, що лише погіршують ситуацію. З іншого боку, неадекватна реакція часто проявляється у вигляді бездіяльності або втечі, що може спричинити ізоляцію або загрозу для інших учасників групи.

Важливим аспектом є також якість командної взаємодії. Невміння працювати в колективі, конфлікти між учасниками, відсутність підтримки, а іноді навіть саботаж чи ігнорування вказівок лідера – все це створює додаткові перешкоди на шляху до безпечного проходження маршруту. Зазвичай у таких випадках знижується ефективність спільних дій, порушується дисципліна, а група може розпастися або загубитися.

Узагальнення даних, отриманих під час досліджень у різних країнах, підтверджує, що у більш ніж половині випадків надзвичайних ситуацій у сфері активного туризму основною причиною є саме людський фактор. Так, наприклад, у доповіді Центру досліджень туризму Університету прикладних наук Фінляндії (2021) зазначається, що понад 60% випадків аварій або інцидентів під час активних походів були пов'язані з помилками або неправильними діями учасників. Аналогічна тенденція спостерігається і в Україні. За офіційними даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, понад 70% інцидентів під час туристичних заходів пов'язані з порушенням правил безпеки або неправильним поведінням самих туристів.

Нижче наведено узагальнену таблицю, що відображає основні прояви людського фактора і типові наслідки, які вони спричиняють у туристичній діяльності:

Таблиця 2.1. Прояви та наслідки людського фактору

Прояв людського фактора	Потенційні наслідки	Приклад ситуації
Переоцінка фізичних можливостей	Виснаження, травми, втрата темпу групи	Турист ігнорує втому, продовжує рух без відпочинку
Ігнорування інструкцій	Порушення техніки безпеки, травматизм	Відмова від носіння захисної каски в горах
Паніка або неадекватна реакція	Безконтрольні дії, порушення дисципліни	Учасник кидає спорядження під час грози
Невміння працювати в команді	Конфлікти, розрив групи	Відмова слухати керівника в складних умовах
Вживання алкоголю чи наркотиків	Порушення координації, агресія	Отруєння алкоголем під час стоянки

Джерело на основі [21]

Психологічні особливості туристів заслуговують окремої уваги. Ефект «героїзму», коли учасники прагнуть довести свою витривалість, часто ігноруючи попередження або власні межі, є однією з причин ризикової поведінки. Крім того, соціальний вплив авторитетних учасників групи може спонукати менш досвідчених подорожніх до необачних вчинків. У цьому сенсі групова динаміка відіграє подвійний характер. З одного боку, вона підтримує і допомагає учасникам, а з іншого – може створювати тиск, змушуючи приховувати проблеми або погоджуватись на небезпечні дії.

Неформальні ієрархії, які іноді формуються у туристичних групах, призводять до конфліктів і втрати контролю. Коли власна позиція окремих членів суперечить офіційним повноваженням інструктора, це може викликати розбіжності в управлінні групою. У критичних ситуаціях це посилює ризик аварій і ускладнює організацію евакуації або рятувальних робіт.

Недостатній рівень підготовки і несерйозне ставлення до навчання перед походом суттєво збільшують імовірність виникнення небезпечних ситуацій. Поверхневе ознайомлення з маршрутом, відсутність практичних навичок користування спорядженням, незнання основ орієнтування та правил

поводження в екстремальних умовах стають причинами аварій і травматизму. Особливо це стосується новачків, які часто недооцінюють небезпеки, пов'язані з конкретними ділянками маршруту.

Дослідження травматизму в гірських регіонах України підтверджують значущість людського фактора. У понад 70% випадків основною причиною інциденту була помилка людини – неправильний вибір маршруту, недотримання правил безпеки, необачність на слизьких чи льодових ділянках. Часто трапляються ситуації, коли учасники ігнорують поради досвідчених гідів чи рятувальників, спираючись лише на власний досвід, що іноді призводить до критичних наслідків.

Роль людського фактора варто розглядати не тільки як джерело ризику, а й як потенціал для зниження небезпек. Відповідна організація групової роботи, ефективна комунікація між учасниками, дисципліноване дотримання правил, лідерство з боку інструкторів, а також усвідомлення відповідальності кожного учасника можуть значно знизити рівень ризику і запобігти надзвичайним ситуаціям.

Розробка спеціальних програм підготовки з акцентом на психологічну стійкість, вміння керувати стресом і працювати в команді є важливою складовою системи безпеки активного туризму. Крім того, введення тренінгів із симуляцією критичних ситуацій допомагає туристам краще усвідомити потенційні загрози та виробити навички швидкого й правильного реагування.

Важливим напрямом є також регулярне підвищення кваліфікації керівників груп, навчання їх методам управління командою, розпізнавання психологічних проблем учасників та своєчасного втручання. Ефективне лідерство не тільки покращує взаємодію у групі, а й забезпечує злагодженість дій у кризових моментах.

Особливу увагу слід приділяти і розробці чітких стандартів безпеки, які враховують вплив людського фактора. Це можуть бути інструкції, правила поведінки, обов'язкові вимоги до спорядження та фізичної підготовки, а також системи контролю за дотриманням цих норм.

Отже, роль людського фактора у виникненні надзвичайних ситуацій під час активного туризму є багатогранною і складною. Він виступає не лише як джерело потенційних помилок і ризиків, але й як ключовий ресурс для попередження небезпек через розвиток відповідальних навичок, адаптації до умов і вдосконалення групової взаємодії. Системний підхід до вивчення та управління людським фактором дозволяє значно підвищити рівень безпеки та зменшити кількість інцидентів у туристичних походах.

2.3. Використання цифрових технологій у забезпеченні безпеки активного туризму.

У XXI столітті цифрові технології стали потужним інструментом трансформації багатьох галузей людської діяльності, у тому числі — туризму. В активному туризмі, який відзначається високим рівнем ризику через взаємодію з природним середовищем, використання сучасних цифрових рішень набуває особливої важливості. Йдеться не лише про зручність організації подорожей, а насамперед — про захист життя і здоров'я учасників, своєчасне реагування на надзвичайні ситуації, попередження ризиків і забезпечення комунікації у складних умовах. У цьому підрозділі проаналізуємо ключові напрями застосування цифрових технологій у сфері безпеки активного туризму в Україні та світі, визначимо їхні переваги, обмеження й перспективи розвитку.

Цифровізація в активному туризмі охоплює широкий спектр технологічних рішень: від простих мобільних застосунків до складних систем моніторингу на базі супутникових даних, штучного інтелекту та Інтернету речей (IoT).

Найпоширеніші технології, що використовуються для забезпечення безпеки, включають:

- Глобальні системи позиціонування (GPS);
- Мобільні застосунки для планування та навігації;
- Супутникові трекери та маячки;
- Системи прогнозування погодних умов;
- Цифрові карти та геоінформаційні системи (ГІС);

- Платформи для обміну інформацією між туристами, рятувальниками та організаторами;
- Безпілотні літальні апарати (дрони);
- Технології доповненої та віртуальної реальності для тренувань і симуляцій НС.

Одним із найпоширеніших цифрових інструментів у сфері активного туризму є GPS-навігація. Вона дозволяє точно визначити місцезнаходження туриста, побудувати маршрут, відстежити пройдений шлях, а у разі небезпеки — надіслати координати рятувальним службам. Мобільні застосунки типу *AllTrails*, *ViewRanger*, *Komoot*, *Relive* активно використовуються туристами в Україні та за її межами. Їхні можливості включають не лише навігацію, а й оцінку складності маршрутів, перегляд відгуків, наявність карт офлайн та відображення потенційних небезпек (наприклад, ділянок з ризиком лавин).

Супутникові трекери — це більш спеціалізовані пристрої, що дозволяють підтримувати зв'язок у місцях без мобільного покриття. Вони мають функції двостороннього обміну повідомленнями, екстреного виклику допомоги, постійного моніторингу переміщення користувача. Пристрої на кшталт *Garmin inReach* чи *SPOT Gen4* використовуються рятувальними службами та туристами, які здійснюють подорожі у віддалені райони Карпат, Полісся або степові території, де традиційні засоби зв'язку недоступні.

Ще одним важливим напрямом є цифрові метеосистеми. Завдяки інтеграції в туристичні додатки прогнозів погоди в реальному часі, користувачі можуть заздалегідь отримати попередження про наближення грози, різке зниження температури чи інші несприятливі умови. Це дає змогу своєчасно коригувати маршрут або скасувати похід. У високогір'ї Карпат подібні рішення вже дозволили уникнути десятків потенційно небезпечних ситуацій.

Геоінформаційні системи (ГІС) активно використовуються під час розробки туристичних маршрутів. Вони забезпечують точне картографування територій з урахуванням рельєфу, гідрології, лісових масивів, закинутих шахт або промислових об'єктів, які можуть становити загрозу. Наприклад, створення

інтерактивної карти туристичних загроз дозволяє об'єднати інформацію про лавинонебезпечні схили, ділянки з нестабільними ґрунтами, місця потенційного обвалу або повені.

У контексті рятувальних операцій велике значення мають безпілотні літальні апарати (дрони). Вони дозволяють оперативно обстежити важкодоступні ділянки, шукати зниклих осіб, передавати зображення в реальному часі до штабів координації. У 2022–2023 роках в Україні відзначено позитивну динаміку використання дронів ДСНС при пошуку туристів у Карпатах. Наприклад, у січні 2023 року завдяки квадрокоптеру вдалося виявити групу з трьох туристів, які втратили орієнтацію на хребті Свидовець під час снігопаду.

Цифрові платформи для обміну інформацією стали основою нової культури безпеки. Онлайн-спільноти, форуми, мобільні застосунки дають змогу туристам ділитися актуальними даними про маршрути, стан погоди, наявність небезпек. Також вони можуть залишати сигнали про допомогу, які фіксуються іншими учасниками або рятувальниками. Наприклад, український сервіс *SafeRoute* дозволяє вказати маршрут подорожі, додати контакт особи для екстреного зв'язку, а також автоматично генерує повідомлення у разі втрати зв'язку на тривалий час.

Окрему увагу заслуговують технології віртуальної та доповненої реальності. Вони використовуються для підготовки туристів до подорожей, моделювання потенційно небезпечних ситуацій (наприклад, обвал, лавина, гроза в горах). У європейських країнах такі тренажери впроваджуються в туристичних школах та рятувальних центрах для навчання алгоритмам поведінки в екстрених умовах. В Україні такі проєкти лише починають розвиватися, проте перспективи їхньої ефективності є дуже високими.

Інтернет речей (IoT) поступово проникає у сферу туристичної безпеки. Наприклад, існують розумні браслети та годинники, які вимірюють життєві показники туриста (частоту серцебиття, температуру тіла, рівень кисню в крові) та надсилають сигнал у разі виявлення критичних змін. Такі пристрої можуть

стати особливо корисними для організаторів групових походів, адже дозволяють оперативно реагувати на ознаки виснаження, гіпотермії чи перегріву.

Попри велику кількість переваг, цифрові технології мають і низку обмежень. Серед них:

- Залежність від заряду батареї та погодних умов;
- Недостатній рівень цифрової грамотності серед населення;
- Відсутність нормативного врегулювання щодо обов'язкового використання певних технологій під час організації туристичних заходів.

Важливо також зазначити, що наявність цифрового пристрою не гарантує повної безпеки, якщо туристи нехтують базовими правилами поведінки, не проходять інструктаж і не дотримуються рекомендацій фахівців. Тому технології повинні бути лише частиною комплексного підходу до безпеки, доповнюючи фізичну підготовку, навчання, правове регулювання та координацію з рятувальними структурами.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що цифрові технології суттєво змінюють підходи до забезпечення безпеки в активному туризмі. Вони дозволяють не лише знижувати рівень ризику, а й формувати нову культуру відповідального туризму, де пріоритетом є збереження життя. Україна має всі передумови для активного впровадження інновацій у цій сфері, проте це потребує:

- Розробки національної цифрової стратегії в туризмі;
- Інтеграції інструментів безпеки у державні туристичні платформи;
- Проведення тренінгів і кампаній з цифрової грамотності для туристів;
- Стимулювання співпраці між технологічними компаніями, туристичними операторами та службами порятунку.

Завдяки таким зусиллям цифровізація може стати не лише трендом, а реальним важелем збереження людського життя в умовах зростаючої популярності активного туризму в Україні.

2.4. Заходи та рекомендації щодо підвищення безпеки в активному туризмі

Забезпечення безпеки під час активного туризму є одним із ключових завдань як для туристичних операторів, так і для державних структур, рятувальних служб і самих учасників туристичних подорожей. Активний туризм передбачає безпосередню взаємодію з природним середовищем, де кожен учасник потенційно піддається впливу широкого спектра ризиків — від незначних побутових травм до серйозних надзвичайних ситуацій. Тому безпека не може бути випадковим елементом подорожі — вона має бути інтегрованою частиною всієї туристичної діяльності.

Одним із базових напрямів підвищення безпеки в активному туризмі є вдосконалення системи підготовки туристів та керівників груп. Ця підготовка повинна мати комплексний характер і включати як теоретичні знання, так і практичні навички. До важливих складових належать:

- Оволодіння основами першої медичної допомоги в польових умовах;
- Навички орієнтування на місцевості без GPS-навігаторів;
- Ознайомлення з методами визначення небезпеки в природному середовищі (оцінка стану схилів, визначення лавинної небезпеки, погодних змін тощо);
- Тренування зі збору, перевірки й правильного використання спорядження;
- Розробка та відпрацювання сценаріїв дій у випадку надзвичайних ситуацій.

Значну роль у підвищенні безпеки відіграє формування психологічної готовності туристів. Досвід показує, що навіть добре екіпіровані групи можуть потрапити в критичну ситуацію через паніку, стрес або неправильні дії під тиском обставин. Тому важливо навчати учасників:

- Визначати ознаки психологічної напруги;
- Застосовувати методики самозаспокоєння;

– Формувати командну взаємодію для взаємопідтримки в стресових умовах.

Організаційна підготовка є наступним критичним елементом забезпечення безпеки. Перед кожною подорожжю має бути здійснено детальне планування, що включає:

- Розробку маршруту з урахуванням рівня підготовки учасників, кліматичних умов, сезонності та логістики;
- Аналіз доступності рятувальних служб та медичних пунктів у районі маршруту;
- Узгодження з місцевими органами влади або природоохоронними структурами (якщо мова йде про заповідні території);
- Створення плану реагування на надзвичайні ситуації (інструктаж щодо дій при травмах, втраті учасника, погіршенні погоди тощо).

В таблиці нижче представлено ключові напрями заходів із безпеки та їх передбачуваний ефект.

Таблиця 2.2. Ключові напрями заходів щодо підвищення безпеки в активному туризмі

Напрямок заходів	Зміст заходів	Очікуваний ефект
Підвищення кваліфікації	Навчання, тренінги, сертифікація інструкторів	Підвищення рівня підготовки і обізнаності
Технічне оснащення	Використання сертифікованого і справного спорядження	Зменшення ризику технічних поломок
Планування маршрутів	Прогноз погоди, вибір оптимальних зон для зупинок	Зменшення фізичного та психологічного перевантаження
Психологічна підготовка	Створення стійкості до стресу, розвиток командної взаємодії	Спроможність діяти адекватно у критичній ситуації

Засоби зв'язку та сигналізації	Встановлення наявності мобільного або супутникового зв'язку	Швидке повідомлення про НС, координація дій
Реагування на НС	Інструктажі, алгоритми дій, створення екстрених груп	Мінімізація втрат і ефективне реагування

Джерело на основі [28]

Окрім підготовки туристів, важливим компонентом є створення умов для оперативного реагування на надзвичайні події. Це включає інтеграцію туристичних маршрутів з місцевими службами ДСНС, наявність у груп систем екстреного зв'язку (рацій, супутникових телефонів), а також обов'язкову реєстрацію маршрутів у відповідних установах.

Одним із новітніх напрямів забезпечення безпеки є використання цифрових платформ і мобільних застосунків для туристів. Наприклад, програми, які дозволяють відстежувати маршрут у реальному часі, надсилати сигнал SOS, отримувати прогнози погоди або оперативні повідомлення від ДСНС. Такі інструменти не тільки підвищують безпеку, а й створюють культуру відповідального ставлення до подорожей.

Окремої уваги заслуговує питання формування командної взаємодії в туристичних групах. Досвідчені організатори подорожей рекомендують:

- Визначати ролі учасників ще до початку маршруту (відповідальний за медичне спорядження, зв'язок, харчування тощо);
- Регулярно проводити «бортові наради» під час подорожі, на яких обговорюються зміни в маршруті, погодні умови, психологічний стан групи;
- Проводити аналіз пройдених етапів та можливі ризики наступного дня.

Таблиця 2.3. Приклад системи заходів безпеки для туристичної групи

Етап підготовки	Заходи	Відповідальні
Підготовчий	Вивчення маршруту, медогляд, перевірка погодних умов	Організатори, учасники

Тренувальний	Практичні заняття з безпеки, орієнтування, першої допомоги	Інструктори
Технічне забезпечення	Перевірка спорядження, наявність зв'язку, зарядка пристроїв	Технічний персонал, відповідальні
Планування дій у НС	Розробка сценаріїв дій, інструктаж, визначення місць евакуації	Керівник групи, інструктори
Під час походу	Контроль стану учасників, радіозв'язок, щоденна оцінка ризиків	Вся команда
Після завершення	Аналіз подорожі, фіксація проблем, оновлення планів і маршрутів	Організатори, керівник групи

Джерело на основі [28]

Окрім практичних заходів, важливе місце займає правове регулювання. В Україні досі відсутня єдина нормативно-правова база, яка б регламентувала вимоги до організації активного туризму, сертифікації інструкторів, обов'язковості страхування та відповідальності за порушення правил безпеки. Успішним прикладом для наслідування можуть бути моделі Канади, Норвегії або Швейцарії, де дія спеціальні нормативні акти, а інструктори зобов'язані проходити державну атестацію.

На національному рівні доцільно ініціювати такі заходи:

- ✓ Створення єдиного реєстру акредитованих туристичних інструкторів;
- ✓ Встановлення мінімальних вимог до технічного спорядження залежно від виду туризму;
- ✓ Впровадження обов'язкової реєстрації всіх багатоденних маршрутів через електронну платформу;
- ✓ Розробка типових інструкцій з безпеки для кожного виду активного туризму.

Належна увага має приділятися популяризації культури безпеки. Проведення просвітницьких кампаній, створення відеоуроків, поширення інструкцій у соціальних мережах можуть значно підвищити обізнаність туристів.

Участь ЗМІ, туристичних блогерів та гідів у цьому процесі дозволить донести інформацію до широкого загалу.

У підсумку, заходи щодо підвищення безпеки в активному туризмі мають базуватися на комплексному підході, що включає технічні, освітні, організаційні, психологічні та правові компоненти. Лише системна робота всіх учасників туристичного процесу — від самих мандрівників до держави — може забезпечити суттєве зниження ризиків і зробити активний туризм безпечним і доступним для широкого кола громадян.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило системно осмислити проблему безпеки в активному туризмі як важливу складову сталого розвитку туристичної сфери в Україні. У ході виконання кваліфікаційної роботи було розглянуто теоретичні аспекти безпеки у сфері активного туризму, проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід, визначено основні загрози та ризики, що супроводжують активні форми туристичної діяльності, а також розроблено комплекс заходів щодо підвищення рівня безпеки.

У першому розділі роботи було охарактеризовано поняття активного туризму та класифікацію його видів. Встановлено, що активний туризм охоплює різні види діяльності, пов'язані з фізичною активністю туриста, у тому числі гірський, пішохідний, велосипедний, водний, лижний, пригодницький туризм тощо. Ці форми туризму відзначаються високим ступенем динамічності, фізичного навантаження та природної непередбачуваності, що створює об'єктивні ризики для здоров'я і життя учасників.

З теоретичної точки зору, безпека в активному туризмі розглядається через призму управлінської, правової, психологічної та технічної складових. Безпека забезпечується на всіх етапах туристичної діяльності — від планування маршруту до завершення подорожі. Зокрема, особлива увага приділяється попередженню надзвичайних ситуацій, формуванню поведінкової культури, навичкам виживання та самодопомоги.

Аналіз зарубіжного досвіду (країни Європи, США, Канада) показав, що ефективні системи безпеки активного туризму ґрунтуються на поєднанні державного контролю, професійного інструкторського супроводу, страхування, цифрового моніторингу та активного інформування учасників. Український контекст натомість виявив низку проблем: недостатню інфраструктуру, відсутність обов'язкових стандартів безпеки, слабку підготовку туристів, низьку популяризацію культури відповідального туризму.

У другому розділі досліджено основні загрози активного туризму в Україні. Проаналізовано природні, техногенні, соціальні та інші ризики, серед яких

найпоширенішими є: складні погодні умови, недостатня фізична підготовка туристів, неякісне спорядження, нехтування правилами техніки безпеки, нестача досвідчених гідів. Одним з ключових чинників, що впливають на виникнення надзвичайних ситуацій, визнано людський фактор — недосвідченість, неуважність, переоцінка власних можливостей, а також низький рівень колективної відповідальності в групах.

На основі аналізу запропоновано систему заходів щодо підвищення безпеки в активному туризмі. Вона включає

- удосконалення інструктажів та системи підготовки туристів;
- впровадження обов'язкового страхування;
- забезпечення якісного спорядження;
- реєстрацію маршрутів у рятувальних службах;
- запровадження мобільних сервісів для інформування;
- створення центрів навчання безпечному туризму;
- сертифікацію та контроль.

Таким чином, у роботі підтверджено важливість інтегрованого підходу до питань безпеки під час організації активного туризму. Ефективна система безпеки має охоплювати всі етапи туристичної діяльності, поєднувати теоретичні засади, практичні навички, технічне забезпечення та відповідальну поведінку з боку як організаторів, так і самих туристів.

Доцільним напрямком подальших досліджень є вивчення можливостей цифрової трансформації системи безпеки в активному туризмі, зокрема використання GPS-трекерів, мобільних додатків, інтеграції з екстреними службами та штучного інтелекту для прогнозування ризиків.

Загалом активний туризм, за умов належної підготовки та відповідального підходу, може бути не лише захопливим, а й безпечним видом дозвілля, що сприяє розвитку внутрішнього туризму, популяризації здорового способу життя та збереженню природних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Бойко А. Сучасний стан і перспективи розвитку активного туризму в Україні. Вісник рекреації. 2022. Т. 1, № 9. С. 17–24.
- 2 Борисова О. В. Спеціалізований туризм: нав. пос. Київ: Кондор. 2020. 356с.

- 3 Гнатишин О. Теоретичні засади класифікації видів туризму. Туризм і регіональний розвиток. 2021. 1 № 2. С. 33–38.
- 4 Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм: навч. посібник. Тернопіль, 2008. 301 с.
- 5 Данчевська І. Р. Безпека туризму в умовах воєнного стану. Вісник Херсонського національного технічного університету, 2022. Вип. 2 (81). С. 193-196.
- 6 Данчевська І. Р. Ресурси для розвитку активного туризму Львівщини. Інфраструктура ринку, 2022. Вип. 69. С. 224-228.
- 7 Данчевська, І. Р., Калайтан, Т. В. Інтеграція ресурсного потенціалу Карпатського регіону України у розвиток активного туризму. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*, 2024. 1(86). С. 147 - 159.
- 8 Деробчинська А.В. Розвиток активного туризму в Україні. Матеріали III Всеукр.наук.-практ.конф. «Сучасні тенденції розвитку туризму». Частина II . Миколаїв: ВП МФ КНУКМ, 2015.145с. 27-30..
- 9 ДСТУ 8302-2015. Географічні дані. Термінологія і визначення. – Київ: Мінекономрозвитку України, 2015
- 10 ДСТУ 8301-2015. Статистичні дані. Загальні вимоги. – Київ: Мінекономрозвитку України, 2015.
- 11 Закон України «Про туризм». Режим доступу:: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
- 12 Закон України «Про охорону життя і здоров'я громадян під час заняття фізичною культурою і спортом»: Закон України від 24.06.2004 № 2544-IV . Відомості Верховної Ради України. 2004. № 34. Ст. 313. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2544-15>
- 13 Звіт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) — «Adventure Tourism Market Study». 2018.

- 14 Зубаль М. В., Гуска М. Б., Райтаровська І. В., Мазур В. Й., Авінов В. Л. Спортивний туризм: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ПП Ящишин Ю. І., 2021. 417 с.
- 15 Клименко О.І. Природно-кліматичні умови Карпатського регіону. Географія України. – 2018. Вип. 45. С. 123–135.
13. Корнієнко О. М., Булатов С. В. Активний туризм: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 292 с.
14. Кручек О. А., Соляник С. Ф., Парубець О. В., Гордієнко С. І. Основи туризмології: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2024. 234 с.
15. Козловський І. Активний туризм як чинник здорового способу життя молоді. Журнал фізичної культури і спорту. 2020. Т. 4, № 10. С. 45–51.
- 17 Мальська М. П., Гамкало М. З., Романів П. В. Активний туризм: теорія та практика: підручник. Київ. 2022. 251 с.
- 18 Марценюк Н. Роль активного туризму у соціально-економічному розвитку сільських територій. Економіка туризму і готельного господарства. 2019. № 5(7). С. 25–30.
- 19 Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 207 «Про затвердження Інструкції з організації рятувальних робіт у гірській місцевості» від 2018 року // Офіційний вебпортал МВС України. — Режим доступу: <https://mvs.gov.ua/uk/page/normativni-akti>
- 20 Паньків Н. Є. Туристично-рекреаційні ресурси Львівської області: сучасний стан та перспективи використання для сталого розвитку туризму. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2018. 256 с.
- 21 Правила безпеки у поході. Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Закарпатської області. 07.042025.
- 22 Подорожі Карпатами: веб-сайт. URL: <https://karpatium.com.ua/hirskolyzhni-kurorty/bukovel>
- 23 Постанова Кабінету Міністрів України №1128 від 16.12.2020 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської

- діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-п> (дата звернення: 01.06.2025).
- 24 Офіційний веб-сайт Всесвітньої Туристичної Організації. URL: <https://www.unwto.org/>
- 25 Офіційний веб-сайт Державного агентства розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
- 26 Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. Туризм. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur_.htm
- 27 Офіційний веб-сайт Національної Туристичної Організації України. URL: <https://nto.ua/>
- 28 Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). URL: <https://www.dsns.gov.ua> (дата звернення: 01.06.2025).
- 29 Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. Спортивний туризм: навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів фізичного виховання і спорту. Львів: ЛДУФК, 2014. 175 с.
- 30 Управління туризму Департаменту розвитку Львівської міської ради. Режим доступу: <https://city-adm.lviv.ua/lmrdownloads/analizrynkuturystiv.pdf>
- 31 Федорченко В. К., Мініч І. М. Організація туризму в Україні: регіональні аспекти: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 338 с.
- 32 Федерація спортивного туризму України. Методичні рекомендації з організації спортивних походів. – Київ: ФСТУ, 2020. – 64 с.
- 33 . Черниш Л.В. Туризм в Україні: теорія і практика розвитку. — К., 2018. — 320 с.
- 34 Чорненька Н. В. Безпека туризму: навч. посіб. Київ: Кондор, 2019. 187 с.
- 35 Components of Active Tourism. URL: <http://www.active-tourism.com/DefinitionActTour.html#:~:text=Active%20Tourism%20comprises%20Ecotourism%20in,human%20being%2C%20culturally%20and%20ecologically>
- 36 IGotoWorld.com. Варіанти відпочинку в Карпатах влітку. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/388948-543-temples-kolomyia.htm

- 37 The Carpathian Biosphere Reserve. URL: www.cbr.nature.org.ua.
- 38 European Network for Rural Development. Rural tourism in the EU: Trends and challenges. – Brussels, 2021
- 39 European Tourism Association. Standards for Tourist Guides and Operators. Режим доступа: <https://www.ecta.org/standards>
- 40 Canadian Tourism Commission. Safety and Certification Requirements in Outdoor Activities. — Режим доступа: <https://en-corporate.canada.travel/safety-certification>
- 41 Swiss Outdoor Association. Guide Certification and Safety Standards. — Режим доступа: <https://www.swissoutdoor.ch/en/guides-certification>